

Språk och kultur

Bonobon Kanzi och hans språk

Ifall språket enbart är en projektion av kulturen det finns i, står lingvisterna utan arbete. Men att lingvister framgångsrikt använt sig av grammatiska kategorier över språkgränserna – separerat kulturen från strukturen – får **Urpo Nikanne** att ifrågasätta den kulturbundna språksynen.

Kanzi är en bonobo (*Pan paniscus*). Bonoboerna är människoapor och nära släktingar till gorillor, orangutanger, schimpanser och människor. Bonoboer har till 98,4 procent samma DNA som människor. Det finns ca 20 000 – 50 000 bonoboer i vilt tillstånd, och de lever i de östra delarna av Demokratiska Republiken Kongo. Forskarna och författarna av boken *Kanzi's primal language* **Pär Segerdahl, William Fields** och **Sue Savage-Rumbaugh** är människor (*Homo sapiens*). Antalet människor är cirka 6 000 000 000, och de har spritt sig över hela världen.

Forskarna och Kanzi har ett gemensamt språk. Kanzi (född 1980) har spontant lärt sig att uttrycka sig med språk då forskare försökte få hans mamma att lära sig symbolspråket som används i forskningsprojektet vid LRC (Language Research Center) i Atlanta. Symbolspråket består av ordsymboler som är listade på ett tangentbord. Oftast används inte ett elektroniskt tangentbord utan ett som är gjort av papp. Språkanvändaren (apan eller människan) kan peka på den symbol han eller hon vill uttrycka. Symboler kan tilläggas på tangentbordet enligt behov och de speglar det liv bonoboerna och människorna vid LRC lever tillsammans.

Forskarna bemöter bonoboerna med respekt. Författarna kallar bonoboernas och människornas gemensamma liv "pan/homo-kultur". Med detta vill de betona att de har skapat en liten kulturrets som innehåller både mänskliga och bonoboaktiga drag. De har gjort sitt bästa för att ordna omständigheterna så att bonoboerna kan bete sig så naturligt som möjligt. Det är viktigt inte bara ur en etisk synvinkel utan också för forskningen: forskarna vill att Kanzi lär sig använda språkliga uttryck spontant då han har ett kommunikativt behov av det.

Författarnas språksyn

Kanzi's primal language är inte en typisk apbok som berättar en massa anekdoter gällande Kanzis beteende och situationer som bevisar att han kan använda språket. Det finns sådana också, men först och främst gäller boken språket, språkets funktion och språkinläring ur en filosofisk synvinkel.

En viktig och mycket intressant sak i *Kanzi's primal language* är att författarna är medvetna om att inläringen av första språket (modersmålet) är en annan sak än inläringen av andra språk. Det som de säger om språkinläring och kultur gäller inläring av första språket. Kanzis språk är hennes första språk. Och det har han lärt sig spontant genom behovet att uttrycka sig – utan tvång och utan att få någonting i belöning.

Författarna argumenterar att språkliga uttryck alltid är bundna till en kultur och till vissa situationer som är bundna till en kultur. Till exempel, om man använder det svenska uttrycket *god morgon*, så

måste man känna igen den kulturbundna situation i vilken uttrycket skall användas. Då ett människobarn eller Kanzi lär sig nya uttryck sker det alltid i en situation, och situationerna är kulturbundna.

Språkets struktur saknas

Som lingvist kan jag både hålla med om författarnas språksyn och vara tveksam om den. Man har länge vetat att social interaktion är en förutsättning för språkinläring, och språkets ord och uttryck är associerade med vissa användningssituationer och betydelser som kan vara mera

rer through our investigation" (sidan 11). De säger dock mycket om sina tankar om kultur. Det som kommer närmast en definition finns på sidan 13: "*Culture is how we tangibly live, act and create*". Om kulturen täcker så mycket är det svårt att säga vad som kan falla utanför kulturen i människans – eller apans – liv.

Det andra problemet är att bonoboernas symbolspråk består av enstaka symboler som fungerar som enskilda ord eller begrepp. Alla exempel på Kanzis språkbruk som ges är enskilda symboler (eller ord) och författarnas tolkning av det han

"Forskarna vill att Kanzi lär sig använda språkliga uttryck spontant då han har ett kommunikativt behov av det."

eller mindre bundna till språksamfundets materiella och sociala verklighet. Å andra sidan har språkliga uttryck en form som vi lingvister måste analysera. Om språket bara är en projektion av kulturen och formen inte kan analyseras separat från användningen, så har lingvister inte så mycket att syssla med. Det skulle räcka att lista uttrycket och beskriva situationen där det kan användas. – Jag vill bara påminna om att lingvister framgångsrikt har använt samma grammatiska kategorier och relationer (substantiv, verb, kasus, subjekt, objekt, vokal, konsonant, stavelse, fras, kongruens, dependens och så vidare) för att beskriva och jämföra språk som används i helt olika kulturer. På det sättet har lingvister ökat vetandet om och förståelsen av det mänskliga språket.

Det finns två saker som gör det svårt att evaluera författarnas tanke om språket som en oskiljbar del av kulturen.

Det första problemet är att de inte vill definiera vad kultur är. De gör det klart: "*We are not going to define the concept of culture, although it will become clea-*

vill kommunicera genom att använda symbolen. Kanzis symbolanvändning och författarnas tolkningar är mycket intressanta och belysande. Det som saknas är språkets struktur. Grammatiken (fonologi, morfologi, syntax) kommer inte med i spelet. Den del av språket som kan skiljas från kulturen och användningen är just språkets struktur.

Chomsky och universell grammatik

Författarna jämför sin språksyn med **Noam Chomskys** tankar om universella infödda språkfärdigheter (universell grammatik, UG) och ett infött språkinläringssystem (Language Acquisition Device, LAD). De argumenterar helt rätt att Chomsky är för kategorisk i många av sina påståenden. Det är sant att grammatiken inte är hela språket och att det är problematiskt att göra en skillnad mellan E-språk (externalized) och I-språk (internalized). En UG som är en del av människans genetiska arv och ett infött språkinläringssystem kan inte förklara hela språkinläringen eller allt intressant det finns att säga om språket.

Det är allt helt rätt, men det är inte nödvändigt att – som Chomsky gör – utgå från den allra starkaste tolkningen av den universella grammatiken: 'hela språket är en konsekvens av infödda språkliga färdigheter'. Man kan också ha svagare tolkningar: 'en (väsentlig) del av språkets struktur är begränsad av infödda färdigheter, som vi kan kalla UG'. Man kan förklara både de strukturella likheter som olika oberoende språk har gemensamt och uttryckens starka associationer till kulturbundna situationer.

Chomsky argumenterar för en genetiskt determinerad UG genom att påstå att bara människor och inte till exempel schimpanser har språk. Författarna har använt **C.F. Hocketts** (44 år gamla) klassiska kännetecken på ett naturligt språk och kan visa att Kanzis språk kan räknas som ett sådant. Nå, Kanzi är inte en schimpans men inte heller en människa. Kanzis språk är mera begränsat än människornas (enligt författarna är Kanzis språkförståelse på samma nivå som ett vanligt 2,5 år gammalt barns, sidan 211) men han kan använda språket i likadana situationer och på samma sätt som människor. Färdigheten att kunna lära sig ett språk kan inte användas som ett drag som drar en gräns mellan människor och människoapor. Det att bonoboer, som är genetiskt så nära oss, har färdigheter att lära sig ett språk borde inte vara en total överraskning, också om man tror att människans språkfärdigheter är infödda och genetiska.

Trots att människoapor är väldigt lika oss – de ser ut som vi, de beter sig som vi, och de har nästan identisk DNA med oss – är vi människor ofta så upplåsta att vi vill dra en klar gräns mellan oss (människor) och andra människoapor (djur). Då man läser *Kanzi's primal language* och blir bekant med Kanzi kan man inte alls vara säker att en sådan gräns behövs.

Urpo Nikanne är professor i finska språket vid Åbo Akademi urpo.nikanne@abo.fi

LITTERATUR:

Pär Segerdahl, William Fields och Sue Savage-Rumbaugh: *Kanzi's primal language*. Houndmills, UK och New York, NY: Palgrave Macmillan. 2005.

LÄS MERA PÅ:
www.bonobo.org